

**MİKAYIL ABDULLAYEV YARADICILIĞINDA
“DRAMATURQ CƏFƏR CABBARLININ PORTRETI”
(1943)**

(İkonoqrafik təhlil kontekstində)

Ölkənin ictimai, siyasi, mədəniyyət salnaməsində mühüm xidmətlər görmüş şəxslər daima əsərlərdə diqqət mərkəzinə çevrilirlər. Təsviri sənət tarixinə nəzər yetirdikcə illərin, əsrlərin bəhrəsi, görkəmli fırça ustalarının əməli xidməti olan tabloları baxdıqca, bu sənətin aliliyinə inanaraq, sənət incilərimizin obrazlarını tez-tez görə bilərik. Elə rəssam tapılmaz ki, öz yaradıcılığında görkəmli şəxsiyyətlərin portretlərinə müraciət etməsin. Həmin təsviri sənət ustalarımızın peşəkarlığı ilə tarix və sənət sintez halına gətirildi. Rəssamlarımız tərəfindən ilk ikonoqrafik obrazlar işlənildi..

Təhlil metodlarından biri də, ikonoqrafiyadır. 1840-cı illərdə Fransa və Almaniyada formalaşmağa başlamışdır. Həmin dövrdə metod Orta əsr abidələrinin mahiyyətinin təhlil edilməsi simvol, süjet və personajların konkret təsvir sisteminin dini, ictimai, mifoloji kontekstdə öyrənilməsinə nəzərdə tuturdu. Burada tədqiqatçılar təhlil edilən əsərin dəqiq qanuna əsasən təsvirlərinin tipini müəyyən edirdi. İlk dövrlərdə ikonoqrafik metodun formalaşması xristian süjetlər ilə əlaqələndirilirdi. Provaslav və Bizans ikona, freska və mozaikalarında tətbiq edilən ikonoqrafik tiplər F.Buslayev, N.Kondakovun tərəfindən təsnif edilmişdir. Metodun əsas ideyası

- sənət əsərinin yaradıldığı mühitlə sıx daxili bağlan-tısını və müvafiq təsvir qanununu müəyyən etməkdir. İkonografiya konkret şəxsin və ya tarixi, mifoloji, dini hadisənin təsvirini də tərif edir. Misir təsviri kanonunda Firon, tanrıların təsvirində və ya XX əsr sovet incəsənə-tində "Leniniana" mövzusunun ikonografiyası Leninin müəyyən tərzdə təsvirini nəzərdə tuturdu. Bu halda təsvir edilən obrazın mütləq atributları onun ikonografiya-sını müəyyən edirdi və süjetin oxunmasını, tanınmasını asanlaşdırırdı.

XX əsr Azərbaycan təsviri sənətində ikonografik metoddan istifadə edərək obraz və süjetlər yaradıldı. Qəzənfər Xəlqov "Nizami", Tağı Tağıyev "Koroğlu", Sa-dıq Şərifzadə "Füzuli" və başqalarının işlədiyi tablolar milli mədəni irsimizi qorumaqla bərabər gələcək nə-sillər üçün yetərli bir mənbəyə çevrildi. Bu baxımdan. Azərbaycan dramaturqu və teatr xadimi olan Cəfər Cab-barlının portretini də xüsusi vurğulamaq lazımdır. Bu obrazın ilk müəlliflərindən biri də Mikayıl Abdullayev-dir (1921-2002).

Mikayıl Abdullayev 19 dekabr 1921-ci ildə Bakı-da doğulmuşdur. 1939-cu ildə Əzim Əzimzadə ad. Bakı Rəssamlıq Məktəbini, 1949-cu ildə Surikov adına Mos-kva Dövlət Rəssamlıq məktəbini bitirmiş, S.Gerasimo-vun emalatxanasında rəssamlıq sənətinin incəliklərini öyrənmişdir. Əsərləri dünyanın bir sıra muzeylərində saxlanılır.

Onun Dehlidə, Londonda, Monrealda, Moskvada və dünyanın bir sıra başqa şəhərlərində fərdi sərgiləri keçirilmişdir. Bir neçə dəfə Azərbaycan SSR Ali Soveti-

nin (5-9-cu çağırış) deputatı seçilmişdir. Lenin orde-ni və Oktyabr İnqilabı ordeni ilə təltif edilmişdir. 2002-ci il avqustun 21-də 80 yaşında vəfat etmişdir.

Mikayıl Abdullayevin yaradıcılığı üçün daxili həyə-can, obrazların psixologiyasının poetik ümumiləşdiril-məsi xarakterikdir. Onun əsərləri koloritin zənginliyi ilə cəlbedicidir. Bu xüsusiyyətlər onun "Mingəçevir işıqları", "Xaçmaz qızları", "Astarada çay yığımı", "Azərbaycan çöl-lərində" triptixində, "Çəltik əkən qızlar" əsərində daha aydın görünür. Milli ənənələrin, kənd yerində yaşayan insanların əməyi, məişəti, tipik mənəvi çalarların üzvi şəkildə müasirliklə vəhdətdə verilməsi Mikayıl Abdul-layev yaradıcılığına xas xüsusiyyətdir. "Qırx birin iyunu" triptixinin mərkəzi hissəsi xüsusilə diqqəti cəlb edir. 1941-45-ci illərdə kənd əməkçilərinin payına düşən, ağır, naranat, kəşmələşmə, işgəncələr, aclıq, sərt canlı povestdir. "Çəltikçi qızlar" monumental lövhəsi XX əs-rin qadınının zəngin mənəvi cizgilərini parlaq boyalarla əks etdirir. Bu, rəssamın ən sevimli mövzusudur. İşlədiyi bir sıra tablolarla müasir qadın obrazı əks olunmuşdur. "Qarabağlı qızlar", "Lənkəranlı kolxozçu qadın", "Abşer-onlu qadın", "Ananın gəncliyi" kimi əsərləri bu qəbil-dəndir. Xalq şairi Səməd Vurğun, yüz yaşlı naxışçı usta Babayev, şair, mütəfəkkir Nəsimi və başqa portretlər qalereyası, Abşeron peyzajları, natürrmortlar, Əfqanıst-an və başqa ölkələrə həsr etdiyi əsərlər Mikayıl Abdul-layevin yaradıcılıq diapazonunun genişliyinə şahadə-t verir.

Azərbaycan təsviri sənətində, rəngkarlığında özünəməxsus dəst-xətti, öz yaradıcılıq yolu ilə fərqlənən

və yadda qalan sənətkarlarımızdan biri olan Mikayıl Abdullayev dedikdə ilk növbədə xatirimizdə optimizm dolu, vətənpərvər ruhlu "Axsam", "Sevinc", "Səadət quranlar", "Rəfiqələr" kimi tablolar canlanır. Rəssam səhədlərin bağlı olduğu, müstəqilliyin buxovlandığı şəraitdə daxilən azad, milli ruhlu bir şəxsiyyət idi. Onun rənglər aləminə gətirdiyi mövzular həmişə aktual, çəkdiyi mənzərələr qəlbə xoş təsir bağışlayan, tabloları həyatı, canlandırıdığı obrazlar rəngarəng idi.

Mikayıl Abdullayevin portret janrında işlədiyi əsərlərdən biri də "Dramaturq Cəfər Cabbarlının" obrazıdır. Kompozisiya 1943-cü ildə, yağlı boya texnikasıyla, kətan üzərində işlənmişdir. Əsərdə təsviri sənətin bütün prinsiplərindən ustalıqla istifadə edilmişdir. Rəssamın əsas diqqəti obrazın işlənilməsinə yönəlməmişdir. Cəfər Cabbarlı stul üzərində əyləşərək, öz iş otağında statik şəkildə deyil, dinamik tərzdə həll edilmişdir. Bu isə rəssamın portretlərinə xas olan xüsusiyyətlərdən biridir. Obrazın daxili aləminin əks edilməsi və tamaşaçıya baxış nöqtəsini xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Dramaturqun üzündəki mimika, alnındakı qırıqlar, gülərlüzlülüüyü əsərin canlılığını daha da artırır. Bəyaz geyimdə, iş otağında Cəfər Cabbarlını rənglər vasitəsilə əks etdirən rəssam sanki həmin dövrü tamaşaçının gözü qarşısında canlandırır. Mikayıl Abdullayev işıq-kölgəni obrazın üzünə və əllərinə vurğulayaraq sanki "Rembrandtsayağı" həll etmişdir. Kompozisiyada ikonografik təhlil kontekstinin simvol, rəng, məkan və obraz münasibətlərini, sıx şəkildə bir-birləri ilə əlaqəli formada olmasını xüsusilə vurğulamaq lazımdır. Cəfər Cabbarlının baxış istiqamətləri-

~210~

nin qızıl bölgü prinsipləri ilə vəhdəti bu əsərin bitkin və mürəkkəb kompozisiya olduğunu qeyd etməyə, obraza daha realist və canlı təsvir etməyə imkan verir.

Rəssam bu əsərdə rəng münasibətlərini, çarpazlığı-nı özünəməxsus şəkildə ustalıqla əks etdirmişdir. Avropa və milli ənənələrin sintezini və qarşılıqlı münasibəti-ni kompozisiyada görə bilərik. Mikayıl Abdullayev sanki qara rəng ilə əsərin bir tərəfini "ağırlaşdıraraq" dövrün sixintilərinə, ona əks tərəfdə isə qızılı rəngdən istifadə edərək xeyir və şəər mübarizəsini simvolik olaraq canlandırır.

Mikayıl Abdullayev xalça sənətimizi də kompozisiyada ustalıqla əks etdirmişdir. Bakı qrupuna aid olan xovlu xalça təsadüfən olaraq bu əsər üçün seçilməyib. Xalçanın ornamentləri, həndəsi formaların bölünməsi və qırmızı rəngin bolluğu "Xızı kompozisiyalarını" xatırlatmaqla, dramaturqun doğma yurdunun dekorativ-təbiiqi sənət nümunəsini ustalıqla təsvir etmişdir. Rəssam isti və soyuq rənglərdən, parlıltı və ləkələrdən xalçanın üzərində dairəvi formada "alov" təəssüratını oyatmışdır.

Kompozisiyada fonun işlənilməsi, məkan və zamanın əks etdirilməsi də rəssam duyğularının əksi kimi qeyd olunmalıdır. Firçanın sərt texnikasını və "lessirovka"-nı dramaturqun iş masasında və kitabların təsvirində görə bilərik. Rəssam əlbəttə tamaşaçının diqqətini Cəfər Cabbarlının iş masasına yönəldərək, diaqonal istiqamətdə qırmızı kitabın mərkəzi təsvir metodundan özünəməxsus şəkildə istifadə etmişdi. İkonografik metoddə mühüm yer tutan simvollar: qələm (obrazın əlin-də), kitablar və çap maşını təhlilin əsas prinsipləri kimi

~211~

qeyd edilməlidir.

Rəssam "əsər içində əsər" prinsipindən ustalıqla istifadə etmişdir. Məişət və portret janrlarının qarşılıqlı münasibəti və bir-birini tamamlaması kompozisiyada qurulmuş rəng və janr əlaqəsidir.

Mikayıl Abdullayev öz akademik biliklərini, peşəkarlığını digər portretlərində olduğu kimi bu kompozisiyada da ustalıqla vurğulamışdır. Rəssam zaman, dramaturgiya sahəsində öz sözünü demiş iki şəxsiyyətin obrazını bir əsər daxilində "fikir mübadiləsi" kimi istifadə etməyə çalışmışdır. Məsanın üzərində dramaturq Mürzə Fətəli Axundovun fotosu və kompozisiyada əsas obraz kimi Cəfər Cəbbarlının verilməsi iki sənətkarın yaradıcılıqlarının əhəmiyyətli olduğu, bu istiqamətin davam etdirildiyinə bir işarə kimi vurğulanmışdır.

Açar sözlər: Mikayıl Abdullayev, Cəfər Cəbbarlı, ikonografiya, rəng, kompozisiya.

Ədəbiyyat:

1. Ziyadxan Əliyev. Səməd Vurğunun ilk portreti. 2018, 25 dekabr, Mədəniyyət qəzeti, s. 12.
2. Paşa Hacıyev. Zamanın boyaları. Bakı, Gənclik, 1979.
3. Mürsəl Nəcəfov. Mikayıl Abdullayev. Bakı, 1983.
4. Şirin Məlikova. Mikayıl Abdullayev. Bakı, Xəlf Bank, 2013.

Emil Aghayev

Mikayil Abdullayev's creation «The portrait of the dramatic Jafar Jabbarly» (1943) (In the context of Iconographic Analysis)

The portrait genre plays an important role in the creation of Mikayil Abdullayev. In this article, "The portrait of Dramaturg Jafar Jabbarly", depicted in 1943, was presented using the iconographic analysis method.

Key words: Mikayil Abdullayev, Jafar Jabbarly, iconography, color, composition.

Эмил Агаев

«Портрет драматурга Джафара Джаббарлы» (1943) в творчестве Микаила Абдуллаева (в контексте иконографического анализа)

В творчестве Микаила Абдуллаева портретный жанр играет важную роль. В этой статье был представлен «Портрет драматурга Джафара Джаббарлы», изображенный в 1943 году с использованием метода иконографического анализа.

Ключевые слова: Микаил Абдуллаев, Джафар Джаббарлы, иконопись, цвет, композиция.